

Fragmenta

(a)II testo del Pap. Ox. 1778^oARIST. 5,3; 6,1. Cfr. GRENFELL^oHUNT, Ox. Pap. XV (1922), n. 1778. 6 lines lost

μιαiros ζοντες την των ανεμων πνοην ἥ-ν είναι πλανωνται φανερα γαρ εστιν ημιν οτι δουλευει ετερω ποτε μεν γαρ αυξει ποτε δε ληγει ουκουν αναγκάζεται ὑποτινος ξει γωνα α λ 4 lines lost ελ ι ντων των νωγτ · σημειου εις σημειον καθ' ημεραν φερομενον δυνοντα τε και ανατελλοντα του θερμαινειν τα βλαστα και τα φυτα εις την χρησην των ανθρωπων επει καιμερισμους εχοντα με τα των λοιπων αστερων και ελαττονα οντα του ουρανου πολυ αυξει δε και μειουται και εκλιψις εχει και μηδεμια αυτοκρατεια εχοντα διοου νενομισται τον ηλιον είναι ἥ-ν (b)II testo del Pap. Lond. 2486^oARIST. 15,5^o16,1 (testo sir.15,3^o16,1). Cfr. H. J. MILNE, in J. Th. St. (1924) 74^o77. πειθοντες και τους εχθρους ευποιησαι και αι γυναικες αυτων αγναι και παρθεναι εισιν και ταις γαστρασιν ουκ υποτιθεασιν οι δε ανδρες αυτων εγκρατευονται απο πασης συνουσιας ανομου και ακαθαρσιας μαλλον δε και αι γυναικες ομοιωσ εγκρατευονται ελπιδος γαρ μεγαλης αντεχονται της μελλουσης αλλα και δουλους η παιδισκας εαν εχωσιν η τεκνα πειθουσιν αυτους χριστιανους γενεσθαι ινα εχωσιν ευνοους και οταν γενωνται τοιουτοι αδελφους καλουσιν αυτους αμεριστοι οντες θεους αλλοτριους ου προσκυνουσιν πραεις και επιεικεις και αιδημονες και αψευδεις εισιν και αλληλους αγαπωσιν χηραν ουκ υπερωρων ορφανον δε σωζουσιν ο εχων τω μη εχοντι ανεπιφθονως χορηγουσιν ξενους ινα ειδωσιν υπο την ιδιαν στεγην εις αγοσιν και χαιρουσιν επ' αυτω ως επι αδελφω αληθινω ου γαρ κατασαρκα αδελφους εαυτους καλουσιν αλλα κατα ψυχην τελευτωντα δε πενητα εαν ειδωσιν καθ' εκαστος δυνανται αφθονως συμβαλλομενοι θαπτουσιν καταδικασθεντας δε η φυλακισθεντας εαν ακουσωσιν ενεκεν του ονοματος του ἥ-ν κατακεκριμενους συμβαλλομενοι πεμπουσιν αυτοις αχρειαν εχουσιν ει δυνα τον και ρυονται ει δε τις δουλος εστιν η πενης νηστεουσιν ημερας ἥ-η και ἥ-γ και οτι μελλουσιν εαυτοις τειθεναι πεμπουσιν εκεινοις οιομενοι αυτοι ευφρανεσθαι ως αυτοι επ ευφρασιαν κεκλησθαι και τα προσταγματα του ἥ-ν ασφαλωσ φυλαττουσιν οσιως και δικαιως ζωντες και ως ἥ-κ-ς ο ἥ-ς αυτοις προσεταξεν ευχαριστουσιν αυτω κατα πρωιας και πασαν ωραν εν παντι βρωτω και ποτω και τοις λοιποις αγαθοις εαν δε και αποθανη τις ευσεβης εξ αυτων χαιρουσιν και ευχαριστουσιν και προς ευχονται περι αυτου και προπεμπουσιν ως αποδημουντα επαν δε τεκνον γεννηθη αυτοις ευχαριστουσιν τω ἥ-ω εαν δε νηπιον εξελθη υπερευχαριστουσιν οτι αναμαρτητον απηλθεν εαν δε αμαρτιας τις εχων απο θανη κλαιουσιν ως επι κολασιν απερχομενου αυτου ταυτα ουν ω βασιλευτα δογματα αυτων εισιν ως χρειαν αυτοι εχοντες του ἥ-ν αιτουνται παρ αυτου και ουτως διαπερωσιν τον κοσμον τουτον μεχρι τελειωσεως χρονων οτι ο ἥ-ς αυτοις παντα υπεταξεν δουλα ευχαριστοι ουν εισιν αυτω και δι αυτους η συμπασα διοικησις εγινετο και η κτισις οντως ουν αυτοι ευρον

1.1 Ἐγώ, βασιλεῦ, προνοία θεοῦ ἦλθον εἰς τόνδε τὸν κόσμον· καὶ θεωρήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, ἡλίον τε καὶ σελήνην καὶ τὰ λοιπά, ἐθαύμασα τὴν διακόσμησιν τούτων. 1.2 ἰδὼν δὲ τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα, ὅτι κατὰ ἀνάγκην κινεῖται, συνῆκα τὸν κινουῦντα καὶ διακρατοῦντα εἶναι θεόν. πᾶν

γάρ τὸ κινουῦν ἰσχυρότερον τοῦ κινουμένου καὶ τὸ διακρατοῦν ἰσχυρότερον τοῦ διακρατουμένου ἐστίν. 1.3 αὐτὸν οὖν λέγω εἶναι θεὸν τὸν συστησάμενον τὰ πάντα καὶ διακρατοῦντα, ἄναρχον καὶ αἴδιον, ἀθάνατον καὶ ἀπροσδεῖ, ἀνώτερον πάντων τῶν παθῶν καὶ ἐλαττωμάτων, ὀργῆς τε καὶ λήθης καὶ ἀγνοίας καὶ τῶν λοιπῶν. 1.4 δι' αὐτοῦ δὲ τὰ πάντα συνέστηκεν. οὐ χρήζει θυσίας καὶ σπονδῆς οὐδέ τινος πάντων τῶν φαινομένων, πάντες δὲ αὐτοῦ χρήζουσιν.

2.1 Τούτων οὕτως εἰρημένων περὶ θεοῦ, καθὼς ἐμὲ ἐχώρησε περὶ αὐτοῦ λέγειν, ἔλθωμεν καὶ ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος, ὅπως ἴδωμεν, τίνες αὐτῶν μετέχουσι τῆς ἀληθείας καὶ τίνες τῆς πλάνης. 2.2 φανερόν γάρ ἐστιν ἡμῖν, ὧ βασιλεῦ, ὅτι τρία γένη ἐῖσιν ἀνθρώπων ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ. ὧν εἰσὶν οἱ τῶν παρ' ὑμῖν λεγομένων θεῶν προσκυνηταὶ καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Χριστιανοί· αὐτοὶ δὲ πάλιν οἱ τοὺς πολλοὺς σεβόμενοι θεοὺς εἰς τρία διαιροῦνται γένη, Χαλδαίους τε καὶ Ἑλληνας καὶ Αἰγυπτίους· οὗτοι γὰρ γεγόνασιν ἀρχηγοὶ καὶ διδάσκαλοι τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι τῆς τῶν πολυωνύμων θεῶν λατρείας καὶ προσκυνήσεως.

3.1 Ἴδωμεν οὖν, τίνες τούτων μετέχουσι τῆς ἀληθείας καὶ τίνες τῆς πλάνης. 3.2 οἱ μὲν γὰρ Χαλδαῖοι, οἱ μὴ εἰδότες θεόν, ἐπλανήθησαν ὀπίσω τῶν στοιχείων καὶ ἤρξαντο σέβεσθαι τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα αὐτούς· ὧν καὶ μορφώματά τινα ποιήσαντες ὠνόμασαν ἐκτύπωμα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης, ἡλίου τι καὶ σελήνης, καὶ τῶν λοιπῶν στοιχείων ἢ φωστήρων, καὶ συγκλείσαντες ναοὺς προσκυνοῦσι θεοὺς καλοῦντες, οὓς καὶ τηροῦσιν ἀσφαλῶς, ἵνα μὴ κλαπῶσιν ὑπὸ ληστῶν, καὶ οὐ συνήκαν ὅτι πᾶν τὸ τηροῦν μεῖζον τοῦ τηρουμένου ἐστὶ καὶ ὁ ποιῶν μεῖζων ἐστὶ τοῦ ποιουμένου. εἰ γὰρ ἀδυνατοῦσιν οἱ θεοὶ αὐτῶν περὶ τῆς ἰδίας σωτηρίας, πῶς ἄλλοις σωτηρίαν χαρίζονται; πλάνην οὖν μεγάλην ἐπλανήθησαν οἱ Χαλδαῖοι, σεβόμενοι ἀγάλματα νεκρὰ καὶ ἀνωφελῆ. 3.3 καὶ θαυμάζειν μοι ἐπέρχεται, ὧ βασιλεῦ, πῶς οἱ λεγόμενοι φιλόσοφοι αὐτῶν οὐδ' ὅλως συνήκαν ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα φθαρτὰ ἐστίν. εἰ δὲ τὰ στοιχεῖα φθαρτὰ ἐστὶ καὶ ὑποτασσόμενα κατὰ ἀνάγκην, πῶς εἰσὶ θεοὶ; εἰ δὲ τὰ στοιχεῖα οὐκ εἰσὶ θεοί, πῶς τὰ ἀγάλματα, ἃ γέγονεν εἰς τιμὴν αὐτῶν, θεοὶ ὑπάρχουσιν;

4.1 Ἴδωμεν οὖν, ὧ βασιλεῦ, ἐπ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, ὅπως ἀποδείξωμεν περὶ αὐτῶν ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοί, ἀλλὰ φθαρτὰ καὶ ἀλλοιούμενα, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παραχθέντα προστάγματι τοῦ ὄντος θεοῦ, ὅς ἐστιν ἄφθαρτός τε καὶ ἀναλλοίωτος καὶ ἀόρατος· αὐτὸς δὲ πάντα ὄρα καὶ καθὼς βούλεται ἀλλοιοῖ καὶ μεταβάλλει. τί οὖν λέγω περὶ τῶν στοιχείων; 4.2 οἱ δὲ νομίζοντες τὸν οὐρανὸν εἶναι θεὸν πλανῶνται. ὀρώμεν γὰρ αὐτὸν τρεπόμενον καὶ κατὰ ἀνάγκην κινούμενον καὶ ἐκ πολλῶν συνεστῶτα· διὸ καὶ κόσμος καλεῖται. κόσμος δὲ κατασκευὴ ἐστὶ τινος τεχνίτου· τὸ κατασκευασθὲν δὲ ἀρχὴν καὶ τέλος ἔχει. κινεῖται δὲ ὁ οὐρανὸς κατὰ ἀνάγκην σὺν τοῖς αὐτοῦ φωστήρσι· τὰ γὰρ ἄστρα τάξει καὶ διαστήματι φερόμενα ἀπὸ σημείου εἰς σημεῖον, οἱ μὲν δύνουσιν, οἱ δὲ ἀνατέλλουσι, καὶ κατὰ καιροὺς πορείαν ποιοῦνται τοῦ ἀποτελεῖν θέρη καὶ χειμῶνας, καθὰ ἐπιτέτακται αὐτοῖς παρὰ τοῦ θεοῦ, καὶ οὐ παραβαίνουσι τοὺς ἰδίους ὄρους κατὰ ἀπαραίτητον φύσεως ἀνάγκην σὺν τῷ οὐρανίῳ κόσμῳ. ὅθεν φανερόν ἐστι μὴ εἶναι τὸν οὐρανὸν θεὸν ἀλλ' ἔργον θεοῦ. 4.3 οἱ δὲ νομίζοντες τὴν γῆν εἶναι θεὰν ἐπλανήθησαν. ὀρώμεν γὰρ αὐτὴν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὑβριζομένην καὶ κατακυριευομένην καὶ σκαπτομένην καὶ φυρομένην καὶ ἄχρηστον γινομένην. ἔαν γὰρ ὀπτηθῆ, γίνεται νεκρά· ἐκ γὰρ τοῦ ὀστράκου φύεται οὐδέν. ἔτι δὲ καὶ ἔαν ἐπὶ πλεον βραχῆ, φθείρεται καὶ αὐτὴ καὶ οἱ καρποὶ αὐτῆς. καταπατεῖται δὲ ὑπὸ τε ἀνθρώπων καὶ τῶν λοιπῶν ζῶων, αἵμασι φονευομένων μιαίνεται, διορύσσεται,

γερμίζεται νεκρῶν θήκη γίνεται σωμάτων. 4.4 τούτων οὕτως ὄντων, οὐκ ἐνδέχεται τὴν γῆν εἶναι θεάν, ἀλλ' ἔργον θεοῦ εἰς χρήσιν ἀνθρώπων.

5.1 Οἱ δὲ νομίζοντες τὸ ὕδωρ εἶναι θεὸν ἐπλανήθησαν. καὶ αὐτὸ γὰρ εἰς χρήσιν τῶν ἀνθρώπων γέγονε καὶ κατακυριεύεται ὑπ' αὐτῶν, μαιίνεται καὶ φθείρεται καὶ ἀλλοιοῦται ἐψούμενον καὶ ἀλλασσόμενον χρώμασι καὶ ἀπὸ τοῦ κρύους πηγνύμενον καὶ αἵμασι μολυνόμενον. 5.2 καὶ εἰς πάντων τῶν ἀκαθάρτων πλύσιν ἀγόμενον. διὸ ἀδύνατον τὸ ὕδωρ εἶναι θεὸν ἀλλ' ἔργον θεοῦ. 5.3 οἱ δὲ νομίζοντες τὸ πῦρ εἶναι θεὸν πλανῶνται. καὶ αὐτὸ γὰρ εἰς χρήσιν ἐγένετο ἀνθρώπων καὶ κατακυριεύεται ὑπ' αὐτῶν περιφερόμενον ἐκ τόπου εἰς τόπον εἰς ἔψησιν καὶ ὄπτησιν παντοδαπῶν κρεῶν, ἔτι δὲ καὶ νεκρῶν σωμάτων. φθείρεται δὲ καὶ κατὰ πολλοὺς τρόπους ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων σβεννύμενον. διὸ οὐκ ἐνδέχεται τὸ πῦρ εἶναι θεὸν ἀλλ' ἔργον θεοῦ. 5.4 οἱ δὲ νομίζοντες τὴν τῶν ἀνέμων πνοὴν εἶναι θεάν πλανῶνται. φανερόν γάρ ἐστι ὅτι δουλεύει ἐτέρῳ καὶ χάριν τῶν ἀνθρώπων κατεσκευάσται ὑπὸ τοῦ θεοῦ πρὸς μεταγωγὴν πλοίων καὶ συγκομιδὰς τῶν σιτίων καὶ εἰς λοιπὰς αὐτῶν χρείας. αὐξοῖ τε καὶ λήγει κατ' ἐπιταγὴν θεοῦ. 5.5 διὸ οὐ νενόμισται τὴν τῶν ἀνέμων πνοὴν εἶναι θεάν ἀλλ' ἔργον θεοῦ.

6.1 Οἱ δὲ νομίζοντες τὸν ἥλιον εἶναι θεὸν πλανῶνται. ὀρώμεν γὰρ αὐτὸν κινούμενον κατὰ ἀνάγκην καὶ τρεπόμενον καὶ μεταβαίνοντα ἀπὸ σημείου εἰς σημεῖον, δύνοντα καὶ ἀνατέλλοντα τοῦ θερμαίνειν τὰ φυτὰ καὶ βλαστὰ εἰς χρήσιν τῶν ἀνθρώπων, ἔτι δὲ καὶ μερισμοὺς ἔχοντα μετὰ τῶν λοιπῶν ἀστέρων. 6.2 καὶ ἐλάττονα ὄντα τοῦ οὐρανοῦ πολὺ, καὶ ἐκλείποντα τοῦ φωτός, καὶ μηδεμίαν αὐτοκράτειαν ἔχοντα. διὸ οὐ νενόμισται τὸν ἥλιον εἶναι θεὸν ἀλλ' ἔργον θεοῦ. 6.3 οἱ δὲ νομίζοντες τὴν σελήνην εἶναι θεάν πλανῶνται. ὀρώμεν γὰρ αὐτὴν κινουμένην κατὰ ἀνάγκην καὶ τρεπομένην καὶ μεταβαίνουσαν ἀπὸ σημείου εἰς σημεῖον, δύνουσαν τε καὶ ἀνατέλλουσαν εἰς χρήσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐλάττονα οὖσαν τοῦ ἡλίου, αὐξομένην τε καὶ μειουμένην καὶ ἐκλείψει ἔχουσαν. διὸ οὐ νενόμισται τὴν σελήνην εἶναι θεάν ἀλλ' ἔργον θεοῦ.

7.1 Οἱ δὲ νομίζοντες τὸν ἄνθρωπον εἶναι θεὸν πλανῶνται. ὀρώμεν γὰρ αὐτὸν κινούμενον κυούμενον κατὰ ἀνάγκην, καὶ τρεφόμενον καὶ γηράσκοντα, καὶ μὴ θέλοντος αὐτοῦ. 7.2 καὶ ποτὲ μὲν χαίρει, ποτὲ δὲ λυπεῖται, δεόμενος βρωμάτων καὶ ποτοῦ καὶ ἐσθῆτος. 7.3 εἶναι δὲ αὐτὸν ὀργίλον καὶ ζηλωτὴν, καὶ ἐπιθυμητὴν, καὶ μεταμελόμενον καὶ πολλὰ ἐλαττώματα ἔχοντα. φθείρεται δὲ κατὰ πολλοὺς τρόπους ὑπὸ στοιχείων καὶ ζώων. καὶ τοῦ ἐπικειμένου αὐτῷ θανάτου. οὐκ ἐνδέχεται οὖν εἶναι τὸν ἄνθρωπον θεὸν ἀλλ' ἔργον θεοῦ. 7.4 πλάνην οὖν μεγάλην ἐπλανήθησαν οἱ Χαλδαῖοι ὀπίσθων τῶν ἐπιθυμημάτων αὐτῶν. σέβονται γὰρ φθαρτὰ στοιχεῖα καὶ τὰ νεκρὰ ἀγάλματα καὶ οὐκ αἰσθάνονται ταῦτα θεοποιούμενοι.

8.1 Ἔλθωμεν οὖν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ἵνα ἴδωμεν εἴ τι φρονοῦσι περὶ θεοῦ. 8.2 οἱ οὖν Ἕλληνες σοφοὶ λέγοντες εἶναι ἐμωράνθησαν χεῖρον τῶν Χαλδαίων, παρεισάγοντες πολλοὺς θεοὺς γεγενῆσθαι τοὺς μὲν ἄρρενας τοὺς δὲ θηλείας παντοίων δούλους παθῶν καὶ παντοδαπῶν δημιουργοὺς ἀνομημάτων.–οὓς ἐκεῖνοι αὐτοὶ ἐξέθεντο μοιχοὺς εἶναι καὶ φονεῖς, ὀργίλους καὶ ζηλωτὰς καὶ θυμαντικούς, πατροκτόνους καὶ ἀδελφοκτόνους, κλέπτας καὶ ἄρπαγας χωλοὺς καὶ κυλλοὺς καὶ φαρμακοὺς καὶ μαινομένους καὶ τούτων τινὰς μὲν τετελευτηκότας, τινὰς δὲ κεκεραυνωμένους καὶ κοπτομένους καὶ θρηνουμένους καὶ δεδουλευκότας ἀνθρώποις καὶ φυγάδας γενομένους καὶ εἰς ζῶα μεταμορφουμένους ἐπὶ πονηραῖς καὶ αἰσχροῖς μίξεσιν– 8.3 ὅθεν γελοῖα καὶ μωρὰ καὶ ἀσεβῆ παρεισήγαγον οἱ Ἕλληνες, βασιλεῦ, ῥήματα, τοὺς τοιοῦτους μὴ ὄντας προσαγορεύοντες θεοὺς κατὰ

τάς ἐπιθυμίας αὐτῶν τάς πονηράς, ἵνα τούτους συνηγόρους ἔχοντες τῆς κακίας μοιχεύωσιν, ἀρπάζωσι, φονεύωσι καὶ τὰ δεινὰ πάντα ποιῶσιν. 8.4 εἰ γὰρ οἱ θεοὶ αὐτῶν τοιαῦτα ἐποίησαν, πῶς καὶ αὐτοὶ οἱ προσέχοντες αὐτοῖς ἄνθρωποι οὐ τοιαῦτα πράξουσιν; 8.5 ἐκ τούτων οὖν τῶν ἐπιτηδευμάτων τῆς πλάνης συνέβη τοῖς ἀνθρώποις πολέμους ἔχειν συχνούς καὶ σφαγὰς καὶ αἰχμαλωσίας πικράς.

9.1 Ἀλλὰ καὶ καθ' ἕκαστον τῶν θεῶν αὐτῶν εἰ θελήσομεν ἐπεξελεῖν τῷ λόγῳ, πολλὴν ὄψει ἀτοπίαν. 9.2 οὕτως παρειαγεται αὐτοῖς πρὸ πάντων θεὸς ὁ λεγόμενος Κρόνος καὶ τούτῳ θύουσι τὰ ἴδια τέκνα. 9.3 ὃς ἔσχε παῖδας πολλοὺς ἐκ τῆς Ῥέας καὶ μανεῖς ἦσθιε τὰ ἴδια τέκνα. 9.4 φασὶ δὲ τὸν Δία κόψαι αὐτοῦ τὰ ἀναγκαῖα καὶ βαλεῖν εἰς τὴν θάλασσαν, ὅθεν Ἀφροδίτη μυθεύεται γεννηθῆναι. δῆσας οὖν τὸν ἴδιον πατέρα ὁ Ζεὺς ἔβαλεν εἰς τὸν Τάρταρον. 9.5 ὄρας τὴν πλάνην καὶ ἀσέλγειαν, ἣν παρειαγοῦσι κατὰ τοῦ θεοῦ αὐτῶν· ἐνδέχεται οὖν θεὸν εἶναι δέσμιον καὶ ἀπόκοπον; ὦ τῆς ἀνοίας· τίς τῶν νοῦν ἐχόντων ταῦτα φήσειεν; 9.6 δεῦτερος παρειαγεται ὁ Ζεὺς, ὃν φασὶ βασιλεῦσαι τῶν θεῶν αὐτῶν καὶ μεταμορφοῦσθαι εἰς ζῶα, ὅπως μοιχεύσῃ θνητὰς γυναῖκας. 9.7 παρειαγοῦσι γὰρ τοῦτον μεταμορφούμενον εἰς ταῦρον πρὸς Εὐρώ-πην, καὶ εἰς χρυσὸν πρὸς Δανάην, καὶ εἰς κύκνον πρὸς Λήδαν, καὶ εἰς σάτυρον πρὸς Ἀντιόπην, καὶ εἰς κεραυνὸν πρὸς Σεμέλην· εἶτα γενέσθαι ἐκ τούτων τέκνα πολλά, Διόνυσον, καὶ Ζῆθον καὶ Ἀμφίονα, καὶ Ἡρακλῆν, καὶ Ἀπόλλωνα καὶ Ἄρτεμιν, καὶ Περσέα, Κάστορα τε καὶ Ἑλένην καὶ Πολυδεύκην, καὶ Μίνωα, καὶ Ῥαδάμανθυν, καὶ Σαρπηδόνα, καὶ τὰς ἐννέα θυγατέρας ἃς προσηγόρευσαν Μούσας. εἶθ' οὕτως παρειαγοῦσι τὰ κατὰ τὸν Γανυμήδην. 9.8 συνέβη οὖν, βασιλεῦ, τοῖς ἀνθρώποις μιμεῖσθαι ταῦτα πάντα, καὶ γίνεσθαι μοιχοὺς καὶ ἀρρενομανεῖς, καὶ ἄλλων δεινῶν ἔργων ἐργάτας, κατὰ μίμησιν τοῦ θεοῦ αὐτῶν. 9.9 πῶς οὖν ἐνδέχεται θεὸν εἶναι μοιχὸν ἢ ἀνδροβάτην ἢ πατροκτόνον;

10.1 Σὺν τούτῳ δὲ καὶ Ἥφαιστόν τινα παρειαγοῦσι θεὸν εἶναι καὶ τοῦτον χωλὸν καὶ κρατοῦντα σφῦραν καὶ πυρολάβρον καὶ χαλκεύοντα χάριν τροφῆς. 10.2 ἄρα ἐπενδεὴς ἐστίν; ὅπερ οὐκ ἐνδέχεται θεὸν εἶναι χωλὸν καὶ προσδεόμενον ἀνθρώπων. 10.3 εἶτα τὸν Ἥρμην παρειαγοῦσι θεὸν εἶναι ἐπιθυμητὴν καὶ πλεονέκτην καὶ μάγον καὶ κυλλὸν καὶ λόγων ἐρμηνευτήν. 10.4 ὅπερ οὐκ ἐνδέχεται θεὸν εἶναι τοιοῦτον. 10.5 Τὸν δὲ Ἀσκληπιὸν παρειαγοῦσι θεὸν εἶναι, ἰατρὸν ὄντα καὶ κατασκευάζοντα φάρμακα καὶ σύνθεσιν ἐμπλάστρων χάριν τροφῆς. ἐπενδεὴς γὰρ ἦν· ὕστερον δὲ κεραυνοῦσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Διὸς διὰ Τυνδάρων Λακεδαίμονος υἱὸν καὶ ἀποθανεῖν. 10.6 εἰ δὲ Ἀσκληπιὸς θεὸς ὢν καὶ κεραυνωθεὶς οὐκ ἠδυνήθη ἑαυτῷ βοηθῆσαι πῶς ἄλλοις βοηθήσει; 10.7 Ἄρης δὲ παρειαγεται θεὸς εἶναι πολεμιστὴς καὶ ἐπιθυμητὴς θρεμμάτων καὶ ἐτέρων τινῶν· ὕστερον δὲ αὐτὸν μοιχεύοντα τὴν Ἀφροδίτην δεθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ νηπίου Ἔρωτος καὶ ὑπὸ Ἥφαιστου. πῶς οὖν θεὸς ἐστίν ὁ ἐπιθυμητὴς καὶ πολεμιστὴς καὶ δέσμιος καὶ μοιχός; 10.8 Τὸν δὲ Διόνυσον παρειαγοῦσι θεὸν εἶναι, νυκτερινὰς ἄγοντα ἐορτὰς καὶ διδάσκαλον μέθης καὶ ἀποσπῶντα τὰς τῶν πλησίον γυναῖκας καὶ μαινόμενον καὶ φεύγοντα· ὕστερον δὲ αὐτὸν σφαγῆναι ὑπὸ τῶν Τιτάνων. εἰ οὖν Διόνυσος σφαγεὶς οὐκ ἠδυνήθη ἑαυτῷ βοηθῆσαι, ἀλλὰ καὶ μαινόμενος ἦν καὶ δραπετῆς, πῶς ἂν εἴη θεός; 10.9 Τὸν δὲ Ἡρακλῆν παρειαγοῦσι μεθυσθῆναι καὶ μανῆναι καὶ τὰ ἴδια τέκνα σφάζαι, εἶτα πυρὶ ἀναλωθῆναι καὶ οὕτως ἀποθανεῖν. πῶς δ' ἂν εἴη θεὸς μέθυστος καὶ τεκνοκτόνος καὶ κατακαϊόμενος; ἢ πῶς ἄλλοις βοηθῆσαι, ἑαυτῷ βοηθῆσαι μὴ δυνηθεὶς;

11.1 Τὸν δὲ Ἀπόλλωνα παρειαγοῦσι θεὸν εἶναι ζηλωτὴν, ἔτι δὲ καὶ τόξον καὶ φαρέτραν κρατοῦντα, ποτὲ δὲ καὶ κιθάραν καὶ ἐπαυθίδα καὶ μαντευόμενον τοῖς

άνθρωποις χάριν μισθοῦ. ἄρα ἐπενδεής ἐστίν; ὅπερ οὐκ ἐνδέχεται θεὸν εἶναι ἐνδεῆ καὶ ζηλωτὴν καὶ κιθαρωδόν. 11.2 Ἄρτεμιν δὲ παρειαγούσιν ἀδελφὴν αὐτοῦ εἶναι, κυνηγὸν οὔσαν, καὶ τόξον ἔχειν μετὰ φαρέτρας, καὶ ταύτην ῥέμβεσθαι κατὰ τῶν ὀρέων μόνην μετὰ τῶν κυνῶν, ὅπως θηρεύσῃ ἔλαφον ἢ κάπρον. πῶς οὖν ἔσται θεὸς ἢ τοιαύτη γυνὴ καὶ κυνηγὸς καὶ ῥεμβομένη μετὰ τῶν κυνῶν; 11.3 Ἀφροδίτην δὲ λέγουσι καὶ αὐτὴν θεὰν εἶναι, μοιχαλίδα οὔσαν. ποτὲ γὰρ ἔσχε μοιχὸν τὸν Ἄρην, ποτὲ δὲ Ἀγχίσην, ποτὲ δὲ Ἄδωνιν, οὔτινος καὶ τὸν θάνατον κλαίει ζητοῦσα τὸν ἔραστήν αὐτῆς· ἦν λέγουσιν καὶ εἰς Ἄιδου καταβαίνειν, ὅπως ἐξαγοράσῃ τὸν Ἄδωνιν ἀπὸ τῆς Περσεφόνης. εἶδες, ὦ βασιλεῦ, μείζονα ταύτης ἀφροσύνην; θεὰν παρειαγεῖν τὴν μοιχεύουσαν καὶ θρηνοῦσαν καὶ κλαίουσαν; 11.4 Ἄδωνιν δὲ παρειαγούσιν θεὸν εἶναι, κυνηγὸν ὄντα καὶ τοῦτον βιαίως ἀποθανεῖν πληγέντα ὑπὸ τοῦ ὑὸς ἀγρίου καὶ μὴ δυνηθέντα βοη-θῆσαι τῇ ταλαιπωρίᾳ αὐτοῦ. πῶς οὖν τῶν ἀνθρώπων φροντίδα ποιήσεται ὁ μοιχὸς καὶ κυνηγὸς καὶ βιαιοθάνατος; 11.5 ταῦτα πάντα καὶ πολλὰ τοιαῦτα καὶ πολλῶ πλέον αἰσχροτέρα καὶ πονηρότερα παρειαγήγαγον οἱ Ἕλληνες, βασιλεῦ, πλάσαντες περὶ τῶν θεῶν αὐτῶν, ἃ οὔτε λέγειν θέμις οὔτ' ἐπὶ μνήμης ὄλως φέρειν. ὅθεν λαμβάνοντες οἱ ἄνθρωποι ἀφορμὴν ἀπὸ τῶν θεῶν αὐτῶν ἔπραττον πᾶσαν ἀνομίαν καὶ ἀσελγίαν καὶ ἀσέβειαν καταμαίοντες γῆν τε καὶ ἀέρα ταῖς δειναῖς αὐτῶν πράξεσιν.

12.1 Αἰγύπτιοι δὲ ἀβελτερώτεροι καὶ ἀφρονέστεροι τούτων ὄντες χειρὸν πάντων τῶν ἐθνῶν ἐπλανήθησαν· οὐ γὰρ ἠρκέσθησαν τοῖς τῶν Χαλδαίων καὶ Ἑλλήνων σεβάσμασιν, ἀλλ' ἔτι καὶ ἄλογα ζῶα παρειαγήγαγον θεοὺς εἶναι χερσαῖά τε καὶ ἔνυδρα καὶ τὰ φυτὰ καὶ βλαστὰ καὶ ἐμιάνθησαν ἐν πάσῃ μανίᾳ καὶ ἀσελγείᾳ χειρὸν πάντων τῶν ἐθνῶν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. 12.2 ἀρχῆθεν γὰρ ἐσέβοντο τὴν Ἴσιν, ἔχουσαν ἀδελφὸν καὶ ἄνδρα τὸν Ὅσιριν, τὸν σφαγέντα ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Τύφωνος. καὶ διὰ τοῦτο φεύγει ἡ Ἴσις μετὰ Ὀρου τοῦ υἱοῦ αὐτῆς εἰς Βύβλον τῆς Συρίας ζητοῦσα τὸν Ὅσιριν, πικρῶς θρηνοῦσα, ἕως ἠὔξησεν ὁ Ὀρος καὶ ἀπέκτεινε τὸν Τύφωνα. 12.3-5 οὔτε οὖν ἡ Ἴσις ἴσχυσε βοηθῆσαι τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ καὶ ἀνδρὶ· οὔτε ὁ Ὅσιρις σφαζόμενος ὑπὸ τοῦ Τύφωνος ἠδυνήθη ἀντιλαβέσθαι ἑαυτοῦ· οὔτε Τύφων ὁ ἀδελφοκτόνος, ἀπολλύμενος ὑπὸ τοῦ Ὀρου καὶ τῆς Ἰσίδος, εὐπόρησε ῥύσασθαι ἑαυτὸν τοῦ θανάτου. 12.6 καὶ ἐπὶ τοιούτοις ἀτυχήμασι γνωρισθέντες αὐτοὶ θεοὶ ὑπὸ τῶν ἀσυνέτων Αἰγυπτίων ἐνομίσθησαν. οἵτινες, μηδ' ἐν τοιούτοις ἀρκεσθέντες ἢ τοῖς λοιποῖς σεβάσμασι τῶν ἐθνῶν, καὶ τὰ ἄλογα ζῶα παρειαγήγαγον θεοὺς εἶναι. 12.7 τινὲς γὰρ αὐτῶν ἐσεβάσθησαν πρόβατον, τινὲς δὲ τράγον, ἕτεροι δὲ μόσχον καὶ τὸν χοῖρον, ἄλλοι δὲ τὸν κόρακα καὶ τὸν ἰέρακα καὶ τὸν γῦπα καὶ τὸν ἀετόν, καὶ ἄλλοι τὸν κροκόδειλον, τινὲς δὲ τὸν αἴλουρον καὶ τὸν κύνα καὶ τὸν λύκον καὶ τὸν πίθηκον καὶ τὸν δράκοντα καὶ τὴν ἀσπίδα, καὶ ἄλλοι τὸ κρόμμον καὶ τὸ σκόροδον καὶ ἀκάνθας, καὶ τὰ λοιπὰ κτίσματα. 12.8 καὶ οὐκ αἰσθάνονται οἱ ταλαίπωροι περὶ πάντων τούτων ὅτι οὐδὲν ἰσχύουσιν. ὀρώντες γὰρ τοὺς θεοὺς αὐτῶν βιβρωσκομένους ὑπὸ ἐτέρων ἀνθρώπων καὶ καιομένους καὶ σφαττομένους καὶ σηπομένους, οὐ συνῆκαν περὶ αὐτῶν ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοί.

12,9-13.1 Πλάνην οὖν μεγάλην ἐπλανήθησαν οἱ τε Αἰγύπτιοι καὶ οἱ Χαλδαῖοι καὶ οἱ Ἕλληνες τοιούτους παρειαγόντες θεοὺς καὶ ἀγάλματα αὐτῶν ποιοῦντες καὶ θεοποιούμενοι τὰ κωφὰ καὶ ἀναίσθητα εἶδωλα. 12,9-13.2 καὶ θαυμάζω, πῶς ὀρώντες τοὺς θεοὺς αὐτῶν ὑπὸ τῶν δημιουργῶν πριζομένους καὶ πελεκουμένους καὶ κολοβουμένους παλαιουμένους τε ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ ἀναλυομένους καὶ χωνευομένους οὐκ ἐφρόνησαν περὶ αὐτῶν ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοί. οἷτε γὰρ περὶ τῆς ἰδίας σωτηρίας οὐδὲν ἰσχύουσι, πῶς τῶν ἀνθρώπων πρόνοιαν ποιήσονται;

12,9-13.3 ἀλλ' οἱ ποιηταὶ αὐτῶν καὶ φιλόσοφοι, τῶν τε Χαλδαίων καὶ Ἑλλήνων καὶ Αἰγυπτίων, θελήσαντες τοῖς ποιήμασιν αὐτῶν καὶ συγγραφαῖς σεμνῦναι τοὺς παρ' αὐτοῖς θεοὺς, μειζόνως τὴν αἰσχύνην αὐτῶν ἐξεκάλυψαν καὶ γυμνήν πᾶσι προύθησαν. εἰ γὰρ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου πολυμερές ὄν οὐκ ἀποβάλλεται τι τῶν ἰδίων μελῶν, ἀλλὰ πρὸς πάντα τὰ μέλη ἀδιάρρηκτον ἔνωσιν ἔχον, ἑαυτῷ ἐστι σύμφωνον, πῶς ἐν φύσει θεοῦ μάχη καὶ διαφωνία ἔσται τοσαύτη; εἰ γὰρ μία φύσις τῶν θεῶν ὑπῆρχεν, οὐκ ὄφειλεν θεὸς θεὸν διώκειν οὔτε σφάζειν οὔτε κακοποιεῖν.

12,9-13.4 εἰ δὲ οἱ θεοὶ ὑπὸ θεῶν ἐδιώχθησαν καὶ ἐσφάγησαν καὶ ἠρπάγησαν καὶ ἐκεραυνώθησαν, οὐκ ἔτι μία φύσις ἐστίν, ἀλλὰ γινώματι διηρημέναι, πᾶσαι κακοποιοί. ὥστε οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἐστι θεός. φανερόν οὖν ἐστίν, ὃ βασιλεῦ, πλάνην εἶναι πᾶσαν τὴν περὶ τῶν θεῶν φυσιολογίαν.

12,9-13.5 πῶς δὲ οὐ συνῆκαν οἱ σοφοὶ καὶ λόγιοι τῶν Ἑλλήνων, ὅτι νόμους θέμενοι κατακρίνονται ὑπὸ τῶν ἰδίων νόμων; εἰ γὰρ οἱ νόμοι δίκαιοί εἰσιν, ἄδικοι πάντως οἱ θεοὶ αὐτῶν εἰσὶ παράνομα ποιήσαντες, ἀλληλοκτονίας καὶ φαρμακείας καὶ μοιχείας καὶ κλοπὰς καὶ ἀρσενικοιτίας· εἰ δὲ καλῶς ἔπραξαν ταῦτα, οἱ νόμοι ἄρα ἄδικοί εἰσι κατὰ τῶν θεῶν συντεθέντες· νυνὶ δὲ οἱ νόμοι καλοὶ εἰσι καὶ δίκαιοι, τὰ καλὰ ἐπαινοῦντες καὶ τὰ κακὰ ἀπαγορεύοντες· τὰ δὲ ἔργα τῶν θεῶν αὐτῶν παράνομα· παράνομοι ἄρα οἱ θεοὶ αὐτῶν καὶ ἔνοχοι πάντες θανάτου καὶ ἀσεβεῖς οἱ τοιοῦτους θεοὺς παρεισάγοντες, εἰ μὲν γὰρ μυθικαὶ αἱ περὶ αὐτῶν ἱστορίαι, οὐδὲν εἰσιν εἰ μὴ μόνον λόγοι· εἰ δὲ φυσικαί, οὐκέτι θεοὶ εἰσιν οἱ ταῦτα ποιήσαντες καὶ παθόντες· εἰ δὲ ἀλληγορικαί, μῦθοί εἰσι καὶ οὐκ ἄλλο τι.

12,9-13.6 ἀποδέδεικται τοίνυν, ὃ βασιλεῦ, ταῦτα τὰ πολύθεα σεβάσματα πλάνης ἔργα καὶ ἀπωλείας ὑπάρχειν. οὐ γὰρ θεοὺς ὀνομάζειν ὄρατους καὶ μὴ ὄρωντας· ἀλλὰ τὸν ἀόρατον καὶ πάντα δημιουργήσαντα δεῖ θεὸν σέβεσθαι.

14.1 Ἔλθωμεν οὖν, ὃ βασιλεῦ, καὶ ἐπὶ τοὺς Ἰουδαίους, ὅπως ἴδωμεν, τί φρονοῦσι καὶ αὐτοὶ περὶ θεοῦ. οὗτοι γὰρ, τοῦ Ἀβραάμ ὄντες ἀπόγονοι καὶ Ἰσαάκ τε καὶ Ἰακώβ, παρώκησαν εἰς Αἴγυπτον. ἐκεῖθεν δὲ ἐξήγαγεν αὐτοὺς ὁ θεός ... 14.2 σέβονται γὰρ καὶ νῦν θεὸν τὸν μόνον παντοκράτορα, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν· τὸν γὰρ Χριστὸν ἀρνοῦνται τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ εἰσὶ παρόμοιοι τοῖς ἔθνεσι, κἂν ἐγγίξιν πως τῇ ἀληθείᾳ δοκῶσιν, ἧς ἑαυτοὺς ἐμάκρυναν. ταῦτα περὶ τῶν Ἰουδαίων.

15.1 Οἱ δὲ Χριστιανοὶ γενεαλογοῦνται ἀπὸ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. οὗτος δὲ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου ὁμολογεῖται ἐν πνεύματι ἀγίῳ ἀπ' οὐρανοῦ καταβάς διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐκ παρθένου ἀγίας γεννηθεὶς ἀσπόρως τε καὶ ἀφθόρως, σάρκα ἀνέλαβε καὶ ἀνεφάνη ἐν ἀνθρώποις, ὅπως ἐκ τῆς πολυθέου πλάνης αὐτοὺς ἀνακαλέσῃται. 15.2 καὶ τελέσας τὴν θαυμαστὴν αὐτοῦ οἰκονομίαν, διὰ σταυροῦ θανάτου ἐγεύσατο ἐκουσίᾳ βουλῇ κατ' οἰκονομίαν μεγάλην· μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας ἀνεβίω καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνήλθεν. οὗ τὸ κλέος τῆς παρουσίας ἐκ τῆς παρ' αὐτοῖς καλουμένης εὐαγγελικῆς ἀγίας γραφῆς ἔξεστὶ σοι γινῶναι, βασιλεῦ, ἐὰν ἐντύχῃς. οὗτος δώδεκα ἔσχε μαθητὰς οἱ μετὰ τὴν ἐν οὐρανοῖς ἄνοδον αὐτοῦ ἐξῆλθον εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς οἰκουμένης καὶ ἐδίδαξαν τὴν ἐκείνου μεγαλωσύνην· καθάπερ εἰς ἐξ αὐτῶν τὰς καθ' ἡμᾶς περιῆλθε χώρας τὸ δόγμα κηρύττων τῆς ἀληθείας. ὅθεν οἱ εἰσέτι διακονοῦντες τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ κηρύγματος αὐτῶν καλοῦνται Χριστιανοί. 15.3 καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ ὑπὲρ πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς εὐρόντες τὴν ἀλήθειαν· γινώσκουσι γὰρ τὸν θεὸν κτίστην καὶ δημιουργὸν τῶν ἀπάντων ἐν υἱῷ μονογενεῖ καὶ πνεύματι ἀγίῳ καὶ ἄλλον θεὸν πλὴν τούτου οὐ σέβονται. ἔχουσι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν ταῖς καρδίαις κεχαραγμένας, καὶ

ταύτας φυλάττουσι, προσδοκῶντες ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. 15.4 οὐ μοιχεύουσιν, οὐ πορνεύουσιν, οὐ ψευδομαρτυροῦσιν, οὐκ ἐπιθυμοῦσι τὰ ἀλλότρια, τιμῶσι πατέρα καὶ μητέρα, καὶ τοὺς πλησίον φιλοῦσι, δίκαια κρίνουσιν. 15.5 ὅσα οὐ θέλουσιν αὐτοῖς γίνεσθαι ἐτέρῳ οὐ ποιοῦσι, τοὺς ἀδικοῦντας αὐτοὺς παρακαλοῦσι καὶ προσφιλεῖς αὐτοὺς ἑαυτοῖς ποιοῦσι, τοὺς ἐχθροὺς εὐεργετεῖν σπουδάζουσι, πραεῖς εἰσι καὶ ἐπιεικεῖς. 15.6 ἀπὸ πάσης συνουσίας ἀνόμου καὶ ἀπὸ πάσης ἀκαθαρσίας ἐγκρατεύονται, 15.7 χήραν οὐχ ὑπερορῶσιν, ὄρφανὸν οὐ λυποῦσιν· ὁ ἔχων τῷ μὴ ἔχοντι ἀφθόνως ἐπιχορηγεῖ· ξένον ἐὰν ἴδωσιν ὑπὸ στέγην εἰσάγουσι καὶ χαίρουσιν ἐπ' αὐτῷ ὡς ἐπὶ ἀδελφῷ ἀληθινῷ· οὐ γὰρ κατὰ σάρκα ἀδελφούς ἑαυτοὺς καλοῦσιν ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. 15.8 ἔτοιμοί εἰσιν ὑπὲρ Χριστοῦ τὰς ψυχὰς αὐτῶν προσέσθαι· τὰ γὰρ προστάγματα αὐτοῦ ἀσφαλῶς φυλάττουσιν, ὁσίως καὶ δικαίως ζῶντες, καθὼς κύριος ὁ θεὸς αὐτοῖς προσέταξεν, εὐχαριστοῦντες αὐτῷ κατὰ πᾶσαν ὥραν ἐν παντὶ βρώματι καὶ ποτῷ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀγαθοῖς.

16-17.1 Ὅντως οὖν αὕτη ἐστὶν ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας, ἣτις τοὺς ὀδεύοντας αὐτὴν εἰς τὴν αἰώνιον χειραγωγεῖ βασιλείαν τὴν ἐπηγγελμένην παρὰ Χριστοῦ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ. καὶ ἵνα γινώσκῃς, βασιλεῦ, ὅτι οὐκ ἀπ' ἑμαυτοῦ ταῦτα λέγω, ταῖς γραφαῖς ἐγκύψας τῶν Χριστιανῶν εὐρήσεις οὐδὲν ἔξω τῆς ἀληθείας με λέγειν. καλῶς οὖν συνῆκεν ὁ υἱὸς σου καὶ δικαίως ἐδιδάχθη λατρεύειν ζῶντι θεῷ καὶ σωθῆναι εἰς τὸν μέλλοντα ἐπέρχεσθαι αἰῶνα. μεγάλα γὰρ καὶ θαυμαστά τὰ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν λεγόμενα καὶ πραττόμενα; οὐ γὰρ ἀνθρώπων ῥήματα λαλοῦσιν, ἀλλὰ τὰ τοῦ θεοῦ. τὰ δὲ λοιπὰ ἔθνη πλανῶνται καὶ πλανῶσιν ἑαυτούς· ὀδεύοντες γὰρ ἐν σκότει προσήρσονται ἑαυτοῖς ὡς μεθύοντες. ἕως ὧδε ὁ πρὸς σέ μου λόγος, βασιλεῦ, ὁ ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νοί μου ὑπαγορευθεῖς. διὸ παυσάσθωσαν οἱ ἀνόητοί σου σοφοὶ ματαιολογοῦντες κατὰ τοῦ Κυρίου. συμφέρει γὰρ ὑμῖν θεὸν κτίστην σέβεσθαι καὶ τὰ ἀνωλέθρου δειχθεῖτε κληρονόμοι.